

תיקוני-טעות ("ספוי", רציתי לומר).
 ב, בין מים למים" מדבר שאול נטו עם
 ידידו דוד יפה, שאול דיבר: ומה אפוא עושה כל
 הימים? מטיילים? כלומר, מטיילים? הלז חייך: בלי
 תיקונים... מטיילים... — וכרגע צחק דוד יפה עוד
 יותר: מה עדיין אין הוא, שאול, חדל להתנגע עליה?
 [IV/102]. כאן מגלה השומע עצמו את ההוראה הנס-
 תרת של הטעות, שנשתרבה מפי הדובר עמו ויודע
 הוא, כי לא בא התיקון אלא למחות את הרושם, כאילו
 לא נגלה מה שצריך חיפוי. שאול, האוהב את פנינה,
 נשמר שלא להראות סימני-קנאה על שזו מעדיפה עליו
 את דוד ידידו. אך אם לא קנאה היא בלבד, מועקה
 גדולה היא לו ותמיד הוא הוגה בכך ועתה נתגלה לנו
 במלה האחת, שנפלטת שלא כרצונו ושרוצה הוא להע-
 מידה כטעות ("מטיילים"), טפח מהניגוי המסותרים,
 וידידו מגלה במלה האחת הונו ספתיים, היא שאומרת
 לו מה תקיפה הבקורת של גפוז באותה אשה ("עליה").
 בדוגמאות אלו ראינו בפעולתו של הסופר בדרך
 של מעשי-משנה, ונמצא ש, הטעות שאין בעליה מר-
 גיש בה באה במילואה של העלמה או היסח" (פרויד),
 אך ראינו גם בפעולתה של התודעה. היא שמבקשה
 להעמיד את הטעות על "תיקונה", להעמידה בפליטת-
 פה בעלמא, שאין לה לא חשיבות ולא הוראה ולא שר-
 ים, אלא כולה דבר שבאקראי; אך תיקונה אלה
 אינם תמיד להועיל. המספר ב, בעצבים" מרגיש: "רצוני
 לומר", בעל-המשפטים הוגה דיבור של דהיה ומיאום
 נבו" ("ומרגיש גם הוא, "רציתי לומר", אך בכלום
 אפשר לתלות אמירתו של דוד יפה: "בלי תיקונים",
 אברהם שלא מרעננה מה שאמרתם, עתה ידענו את
 כשיונכם ואילו תיקונכם שלא הועיל הם. ותוספת-
 משל ניתנת לנו ב, "בחרור": עומדה לה יהודית, שענר
 מה היא ומספרת לשכנתה: "בבוקר הייתי מרודה
 ולבית-המדרש הלא איני הולכת ברוד-השם, אין לי
 מקום לעמוד עליו... רצוני לומר: אין על מי לעזוב את
 ירמיה שלי" [I/10]. ברור, שבלא יודעים נפלט מפיה
 הטעם האחד, והוא הטעם לאמתו, אלא תוך כדי דיבור
 היא עומדת על פעולת-המשנה שלה והיא מבקשה
 למצוא את אמירתה, כאילו לא נאמרה והיא מנסה
 לטשטש בדרך המחיקה שבמרגיש ("רצוני לומר")
 ודוקא הדגשה יתירה זו היא שמעוררתנו להטיל השד
 באמירתו של הטעם האחר (**).

ב ש ו נ ג
 (מהוך ספר על הפסיכולוגיה של י. ח. ברנר)
 שניאות מי יבין מנסתרות נקני.
 (תהלים י"ט, י"ג)

בואו לא", כשהתקוה האחרונה עודנה משעשעה קצה
 את רוחו הקשה! הלא כה דבריו: "הכל רק שש, ככל
 המקומות מרבים כל כך לדבר על "ארצנו ההמו-
 דה"... אולי כשכיל זה תקיף הוא כל כך הצער כשבאים
 הנח... מהלום ליסציה... עד היום — שנה ומחצה —
 לא ימוש מלבי כל מראה עיני: זוהי ארץ-ישראל!
 [VI/3] ועוד: "אולי פרכס שם או (בימי הילדות)
 ב, מעמקי" גם עוד שרודיקה, מעין למצוא איוו
 אחוזה שהיא, יניקת משהו שם, באותה ארץ-המדה"
 [IV/6]. כלום אין אנו שומעים מתוך הטעות את
 הכמיהה לימים ההם, את הנסיון האבסורדי — ושעל
 כן הוא נעשה אנב טירודיה של התודעה — להתווד את
 עצמו לימים ההם וכדרך כך להחזיר לעצמו את מעט
 התקוה שאבדה?

ב, מבאן ומבאן" מדבר בעל המשפטים החבולים
 על ימות-המשויה: "כשולכו על הגשר של ברזל ואנו
 על השל-ראש... ספן, על השל נייר רציתי לומר"
 [IV/166] מדבר האיש הזה למדים אנו, שלשנו
 מכוון לבקורת עצמית (שאנב אינה מוצלת מאותו
 המוכיומוס המיוחד המצוי בבקורת העצמית של סוג
 יהודים) ושמלנגל הוא לאותה האננה שהברול, שמכלי
 אומנותם של הנויים הוא, עתיד להביא עליהם יללה
 ואילו הנייר, שמתשמישו המחונכים של ישראל הוא,
 יביא לו נאולה שלוכה ובלי יודעים הוא מטיל דופי
 באומנת-ישראל ככלל ("של ראש"). דרך אנב נעיר, כי
 המרידה בתפליון כמרידה בדת וכשעבוד-הדת נזכרת
 אילו פעמים אצל ברנר (ראה ביקור את ה"ירושלמי")
 וכך מצינו אצל אחרים (ביחוד צ'רניחובסקי, נוכח
 פסל אפולו"). שאותו בעל-משפטים נפלט מפי מה
 שנפלט שלא כרצונו ושלא ככוונתו המגולה למדים אנו
 מתוך הדגשתו המיוחדת, שיש בה נערת-ביווי לעצמו

(* ראה את השימוש במלת-ביווי זו ב, בין מים
 למים" כששיינה היגדה מדוברת עם לאה נמוז על בתה
 אחרתה נמוז: "הכי... עם מי זה הוא בא?... אה, הלא
 זוהי אחרת... חפשיה היא היום?... מפני ערבי-השבת...
 טפן, מה אני סחה... תמיד אני טועה... נדמית היא
 לי תמיד שהיא נגנת... ואני שוכחת, כי היא... היא..."
 [IV/89]. שכחה זו — ושים לב להבלטת-הזהות
 שבין השכחה והטעות — למה? למה זכרונה בוגד בה
 ככל ("תמיד") שהיא הונה באומנותה של אחרת?
 שאותה אומנות אינה מכובדת לה, אפשר ללמוד מתוך
 היא" ומתוך הכתוב בסמוך: "לאה הוציאתה מן
 שהיא מתקשה לדבר על כך באוני לא-היאתם ("כי היא...
 המצרים" [שם] אך אם נזכור, שאהודה זו עתידה
 להנשא לבנה של שיינה היגדה נבין שאותה אומנות,
 אומנות-התפירה, שאינה כבודה לה היא גם אינה
 רצויה לה והמשאלה הנסתרת לראות את מי שעתידה
 להיות כלתה עסקה באומנות אחרת, כורתת לעצמה
 את השכחה כאמצעי הנאות ביותר כדי לבוא, אם
 גם בדרך-הבדוי, על שכחה.

(* ב, "סוסית" של מנדלי מו"ס כשנטרפת דעתו
 של ישראל ואמו, ויזכרת ליד מטתו, נכנסת אשה אחת,
 שהלכה להתפלל בעד החולה והיא אומרת שהתפללה
 "שתהא דעתו כלומר מוח... נפלטת אמירה מפי הא-
 שה, שלא סתם חולָה הוא ישראל אלא מטורף אך שלא
 לעזר את האם היא מבקשה לנטל את אמירתה, שלא
 מהלתי-דיו ("דעתו") אלא מחלתי-גוף ("מוחו") היא.
 גם פה ההדגשה ("כלומר") יותר משהיא מטשטשת
 היא מכלימה. יופה העיר מ. א. ז'ס במחקרו המצויין
 ב, "כפל" (התקופה י"ב): "ובל מקום שנאמר לו, ליתר-
 תקף" כרוס אחרי, אם אין רפיונו מוצנע בתוכו".

ב ש ו נ ג
 (מהוך ספר על הפסיכולוגיה של י. ח. ברנר)
 שניאות מי יבין מנסתרות נקני.
 (תהלים י"ט, י"ג)

כן, יש אנשים תחבולות ימצאו,
 בעבור החלי ממצר ושחת,
 ומבלי משים עוד יותר ישקעו
 ינצלו מן הפח לנפול בפחת!
 (יל"ג, האשה ושתי שפחותיה")
 אם נטרח במעשי-המשנה המצויים ככתבי-ברנר
 ונברר ענינם ומקומם נלמד, שהטעות לידתה ועשייתה
 כמתוך מלחמה מסותרת בין ראייה נלויה לבין משאלה
 טמירה, שכל אחת מושכה בעושה ואומרת כולו שלי
 וסופה של התנגחות זו שמתקיים בה פסקה-דיו:
 יחלוקו. המשנה — זה מנגנונו: "מה שביקשתי לדבא,
 כבש לעצמי — כנגד רצוני את דרד-הכניסה לתוך
 תחום-המותר ובא לכל-נילווי בדמותיטעות שלא
 הרגשתי בה — הטעויות הם צאצאי-דעיונות
 מוסחים" (פרויד). ב, "על הנבוליון" מוצאים אנו
 בלונדון חבורה של אמיגרנטים יהודים. כל משאם
 ומתנם, דעותיהם ודבורם שלוכים ומעורים עדיין
 ברומית. כנטע זר הם כאן ומתוך דבריהם נשמעת
 הכמיהה, אם שביודעים ואם שבלא-יודעים, לחזור
 למולדתם, שבה צייר אותם הריבויים והדעות. עצתם
 נפלגים בכך, אם צריך ליסע לאמריקה או לאו. "המת-
 וכת השני: — פה על מקומנו צריכים אנו ללחום...
 הנוראי האימיגרנט: גם אני אומר... הבוז לבורחים...
 המתוכה השני (מנטח בשולחן): פה, ברומית, צריכים
 אנו לעבוד" [II/166] * נוכח, שיעקר המחלוקת
 של פליטי-הפרעות היא בכך, האם צריך לילך לאמ-
 ריקה או להשאיר בלונדון. נמצא שתשובתו של המת-
 וכת השני נתכוונה להדגשה מיוחדת ולפיכך נמתיע
 ודאי בקנישה על נבו השולחן, ובכל זאת נתמלטה
 מפיו אותה טעות שלא כרצונו ובניגוד לכוונתו המ-
 פורשה ולא עוד אלא שנתמלטה במרגיש ("ברו-
 סי"ה — פיוור האותיות במקור). בלא יודעים הוא
 מאשים את עצמו על בריחתו מרומיה (הרי החבר
 המסיע בידו, אומר: "הבוז לבורחים") ומודה בחר-
 טתו ובכמיהתו וכדי למלט עצמו מן הצער הוא מעמיד
 עצמו כאילו נמצא עדיין ברומיה וכל אותה הכמיהה
 לא היתה ולא נבראה. ובדומה לכך ניתנת לפרש-הט-
 עות שבדיבור הנפלטת מפי המספר ב, בעצבים". הוא,
 הנמצא בארץ-ישראל, אומר: "מנסים שם ללכת אחרי
 המהרשה... רצוני לומר: פה" [IV/6]. מתוך ספואו
 למדים אנו, כי הוא שחקות מרובות לא היו לו
 בחיים, נאחו ככעונן-העלה בתקוה, כי כבואו לא"י
 יוכה לקמצוץ של התעודות וטוב, אך סופו שתקותו
 האחרונה גם היא מתכזבת (וכדאי לעיין, כי גם במאמי
 ריו נוסט ברנר דרך זו: "הנה העבודה הטולטרית
 תשאיר שם (כלומר פה)" [VIII/147], "העיר הוא,
 כי יהיו היהודים שם (כלומר פה)" [VIII/169], "שם
 כלומר פה בא"י" [VIII/238]. כלום אין כטעות של
 אותו המספר מעין הסמת-עצמו לאותם הימים שלפני

הם" (* הספרה הרומית מורה על הכרך והספרה תער
 בית על העמוד שבכל כתבי י. ח. ברנר, הוצאת
 שטיבל, ה"ה).
 (** אגב נעיר, שהאכזה מכוסאת כציונו של
 הניגוד שבין הנוף, שקסם-מולדת לו ובין מרצופו של
 הישוב העברי, שלא היה בו משום הכאת-ישרשים כמו-
 לרת ותכנות-נלות דבקות בו. השוה: "אולי במעמקי
 נפשי רטטו והעירוני לנסיעה — גם צילי-נענועים
 ליפה-ינוף (סוח-סוף על הל כוח אחרי עבודתי לא ישרי
 תי בני-יורק מעולמ!) [IV/6], ולעומת זה: ישוב
 של כ"ה שנים... ושל איזה אנשים?... לבי על כל אלה
 אשר נועיהם מתחת עשו ענה ולא הכו שורשי"
 [IV/3]. שהרגשת-ניגוד זו היתה משותפת לעולי-
 ציון בימים ההם אפשר ללמוד מתארי-אחרים, ראה,
 למשל, דברי ד. בן-גוריון: "ואתו — — הליל
 הראשון על אדמת-המולדת, נתתם בלבי בגיל-נצחון
 — שכינת הילדות והחלומות הננה הנצחונה
 ואתה מאוזן הדי-לירות ברממה — — אך כשפנה
 קצת השכרות של התלהבות ראשונה נתפל מבטנו
 בתמונה ישנה מתוך מסגרת חרשה — — והתמונה
 תמונת-הנלות. השמים הם הדרים — שמי א"י
 האדמה היא חרשה — אדמת-המולדת, אולם האנשים
 — בני הישוב, אנשי-הנלות הם ומעשי-נלות כידי-
 הם" (ביחירת ובגילי").

הם" (* הספרה הרומית מורה על הכרך והספרה תער
 בית על העמוד שבכל כתבי י. ח. ברנר, הוצאת
 שטיבל, ה"ה).

והכל תושבים — — בתולתי הגדולה והצעירה מרת זלדה — — טפו, עפרא לפומי על העזה זאת. חס וש" לום לא זלדה — זינאידה מקסימובנה — — ושמא הנך מאותם הכסילים, רצוני לומר: החכמים — — האכסטון הישן, רצוני לומר האכסטון הנצחי — — אמת, חוק הוא מחוקי הטבע, שהלהב מתמר ועולה רק בראשיתו ואחר כך — תקטן האש, יפוג החום ומסביב עשן, עשן... טפו, טפו, רז זה איני חפץ שיגלה" [I/170-2]. אפשר להניח, שליצן זה הונה מדעת גם את פליטות-הפה שלו וגם את התיקונים, אך בריבורו ניתנת לנו דוגמה נאה של חיקוי למיכניזמוס של פלי- מתהפה ושימוש יפה בטכניקה שלה. ב"בין מים למים" מזדמנים שני מורים ממושבה אחת לבית גמזו. הם נשאלים: "מה, גם שם המורים חפשים כבד? נסגרו בתי-הספר?" [IV/31] והללו עונים: "לא, לצערנו... רצוני לומר... שם אין המחלה מתהלכת"

[שם] מתוך התיקון ("רצוני לומר") אנו למדים, כדרך שאנו למדים מכל תיקון דומה, שהאמידה שנפלטה — שלא ברצונו ושלא בהכרתו נפלטה, אלא הגיחה מתחת להכרתו ומבלי דעת-בעליה גילתה לנו כבשונו הסתום. מתחת להכרה היה אותו מורה משלים עם כך. שהמחלה תהא מתהלכת גם בכפרו ומזקת את הקד מנים ובלבד שהוא יהא פטור מחובת-ההוראה, מתחת להכרתו מיצר הוא על כך ("לצערנו") שהמחלה פסחה על הכפר, שהרי מתחת לתודעה שלו ושלנו, של כולנו, אין לנו בעולם אלא הנאתנו בלבד שמוכנים אנו לקנו- תה כלי היסוס בקרבן-וולתנו, שכן במדוד האפל הזה שבנפשנו אין אנו כפותים בחזקה למוסר ("יסר") ומוסרותיו. אך תודעתו של אותו מורה מכה אותו על כך, שגילה לעצמו ולאחרים את צפונות-יצרו והיא שמבקשה לתקן את המעוות לאחר מועד.

דוב שמוק

(סוף יבוא)

הספיד על תיפונה של שניאה אחת בחוברת האחרונה של „הספורד“: „כתבתי: „ויקבלוֹנא אותה, כלֹפֶל את החוברת — — בסליחה“ בערב — — דאיתי: „ויקבלו אותי בסליחה“ נפשי המרה מרה לי על הת־רשלותו של המניה [VIII/465]. על התרשלותו של המניה? ואולי על שבאותה שניאה נחשפה כוונה, שִבְמוֹסָה היתה בלבו של ברנר עצמו ולא רצה בנילויה ופרסומה?!

ברנר מספר באחד ממאמריו על שבח־ישם פרטי מאותו הסוג „שהשם אינו נשבה אלא עולה על הזכרון הד־שעות — — ותחתיו בא שם מילואים“ (פרויד). אחד מחבריו של טולסטוי טרה בכך, שהסופר הגדול יאות להצטלם אצל המשורר העברי, המומר אבא קוג-סטנטין שפירא. טולסטוי בתשובתו טעה ושיבש את ישמו של הצלם וברנר מניה, שהשיבוש בא לנלות שלא מדעת בעליו איזה הרגשה כמוסה ומוסחת: „פינרו במקום שפירא — כמה זלוזל ובוז מבלי משים!“ [VIII/269], כלומר, שטולסטוי שטרה להבליט שנעלה הוא מעל שנאת גזעים שכיחה, נטר איבה לישי־ראל בלבו והשיבוש הקטן הוא שמסיר לעינינו במשהו את הלוט הזה. ואגב, מעניין לציון, כי לכשתרגם א. ז. רבינוביץ את „רשימות מבית-המות“ והשמיט כמה נבחה מקומות, שזיקה להם לנצרות, ראה ברנר במעשה זה בוזנה כמוסה, שאינה מודעת, של המתרגם: „איך התנקם — — אולי גם מבלי משים — ב„גוי“, „שונא ישראל“ זה [VIII/279]. וכאן המקום להזכיר שברנר טועא גם בזכרונותיו של גרשוני, שלכאורה, שמה הוא כתובתו של הצאריזם שמה של ריבולוציונר, אך באמת, אם גם שלא מדעת, הוא שמה לתבוסתה של רוסיא שמה של יהודי: „כל זרותו — — לרוסיא שהתבטאה כל כך מבלי משים ובלי יודעים — ביחס למפלגות־הרוסים במאנג'וריה (אמנם מעין יהם כזה היה גם לפדקליטו הנכרי ולהבריו ממפלגת „הופש העם“, בן. ובכל זאת לא שמה כזו!“ [VI/305]. לאמר, שהנימוק המהפכני לא היה אלא כיסוי על הניי־מוק לאמתו, בסויה של התודעה על ההרגשה שאינה מודעת ושפרסומה ונילויה אינם רצויים כלל.

במעט לא תמיד אפשר לנלות את טעמו של המשנה וגם במקרה, שאין הדבר כן, אין שערי ההשע־רה כתומים. ב„בחורף“, כשירמיהו נתפס בשעת קלי־קלתו וכתבים משלו נושרים מחיקו והרבי עומד סר וזעף ומייסרו בתוכחת מגולה, מבקש ידו בן הרב, עובדיה ללמד עליו קצת סניגוריה. הרבי שואל: „גו, אמור לשם מה אתה כותב? — מליצות בעלמא — התחיל עובדיה, אבל פיו הכשילו והשתמט לפינה“ [I/39]. עובדיה נכשל בלשונו ולא הרגיש שנסט אמירה, המשתמעה לשתי פנים (הרי הרבי נענה: „מליצות? הא מליצות? — להיות כתבן אתה רוצה — — להיות חוטא ומחטיא את הרבים?“ (שם). ונמצא שתחת לצדק את חברו, בהפצו המודע, הוא מאשימו. אפשר, כמוכן, לפרש שהסמכות האב־הית של הרבי הטילה עליו אימתה להיותו דובר אמת והמלה המשתמעה לשתי פנים היא פשרה בין חפצי־הסניגוריה ותובת־הקטיגוריה, אך אנו מבקשים לטייל במקצת במשעולי־ההשערה, כשביל שאנו מניחים, שאפשר שבסתרי־לבו רצה עובדיה לראות במפלתו של חברו. ואם אין לנו ראייה לדבר, יש לנו מעין סימן לדבר. ויורשה לנו להטיל את צל־השערתנו. ירמיהו מספר לנו, כי חבריו ללימודים היו נוהים אחרי שלש בנותיו של שכני־הרב ואילו הוא עצמו רחק ממעשי־

(I) חובה להעיר, שברנישתו של ברנר כלפי שינו־יים שהוטלו בכתביו יש צד אחר, אך הוא נוגע ליהוסו שלו אל האבטוריטה של העורך (על יחסו של ברנר לאבטוריטה ראה הפרקים מספרי שפורסמו ב„אחדות העבודה“). ויש קו ישר למן התרעומת של ירמיהו ב„בחורף“, שאביו מפקח על כתיבתו והוא „שציוה למחוק איזה מלה תלמודית“ [I/26], עד לעובדה, שברנר שקד על כך לרשום בשולי האכסמפלרים מה שכתוב היה לכתחילה בכתב חיד שלו (ראה את רשימתו של מ. פוזננסקי בסיומו של הכרך השמיני לכתבי ברנר הוצ' שטיבל). ואם אין לנו ראייה שהמחיקה של העורך (האב) פנעה בו פגיעה קשה, יש לנו זכר לכך. בדברו על ש. ב. מכסימון הוא אומר: „לשונך אחרי חקלקולים שהד־קלונר, עורבך, עושה בה קדר־כו“ [VIII/36].

ב ש ו נ ג

(סוף)

ב„מהתלה“ ניתנת דוגמת־משנה מאלפת מאד. בנשף־הנוכה, שהילדים עורכים לעצמם „יעל — — לא ידעה את נפשה — — אז ישבה, שיבשה את שיד־העם המודפס „על נהר פרת“ ודיקלמה־ניגנה אותו בכיישנות, במכוכה, כמו מבלי דעת את פירוש המלות, כמו בעינים עצומות, ויחד עם זה באיזו שאיפה, באיזו תאוה לשמוע מה יענו על זה החברים — — רמון־פז יש לי... ואין מי... — הסתבכה בשיר. — יש או אין? — שאל דרורי — אני צריך לדעת! — ואין מי שיברך עליו!... קראה יעל כמתעקשת. — — ואת רוצה לכבד אותי... בברכה? — מצמץ דרורי בעיניו — אני מהנחן לך!.. גמר בלגלוג של ארם“ (V/270). שכחה. מיוחדת זו של השיר („שבשה“, „הסתבכה“) שלא מדעת היא נעשית, („בעינים עצומות“) ומלונת לה בפילת־ההרגשה: מזה אין הדעת יורדת לבושה של השבחה, הנודרת אהריה שיבושים ומזה יש הכרת־מה, שאותו משנה מקורו במשאל־הטא („בכישנות“, „במכוכה“). הנסתר מתוך שסילק את הדעת והעלים מעינה את כוונתו („מבלי דעת את פירוש־המלות“) ענין לו באותו השיבוש, שיצא לאויר־העולם („שציוה פה“, „תאוה“). הנסתר נתלה בשיר העם הידוע, היצוה עליו“). נמצא שהילדה, שלא היתה יכולה מתוך שביצירה, כי אם נפשוט את מחלצות־הסמלים וידענו, שהילדה מכריזה על עצמה כעל ראויה לזיווג („רמון־פז... יש לי“) ואין מי שיפדוש כנפו עליה („שיברך סמלים זו. נמצא שהילדה, שלא היתה יכולה מתוך הכרה להודות על סתר־לבה, נאחזה בלא יודעים בשבחה, שאינה אלא פעולת־משנה.

ב„מכאן ומכאן“ מעיין אובד עצות בעלי־ההגהה של היבורו שלו: „אה, איזו שניאה: „הם מכשרים להאחו בשום מקום“ וצריך לומר: „אינם מכשרים!“.. ושוב שניאת... סידרו: „המהפכה בעולם המחשבה שלנו“... צריך להיות: בעולם העשיה שלנו. רק שלנו, רק זה“ [IV/209]. אובד־עצות, שיוצא דופן הוא בחבורתו והגינותו יוצאי דופן, אין חבורתו נוטה מדעותיו, עד שקצת ממאמריו אינו זוכה להגיע לרשות הרבים, שכן מבני החבורה שלו שוקדים שלא ליתן להם פרסום, כלומר, הם מטרדים קצת מדעותיו. אפשר, איפוא, להניח, שאובד עצות רואה גם בשניאות שנפלו בעלי ההגהה שלו כוונה כמוסה למרד מדעותיו, ביהודי־דיוס: שברנר מניה להם למסדרים — מעין צד־שכנגד של עובד עצות — להטיל שיבושים מתוך כוונה גנוזה, שהרי דוקא בשני העינים, שמשמשים מרכז לדעותיו של אובד־עצות חלו טעויות סידור אלן, אם אובד־עצות שהפסימיזם המופלג שלו מביאו לידי כך, שאינו מאמין שהיהודים מוכשרים להשתרשות ולאחיזת קבע, באים מסדריו שאופטימיסטים הם (הרי אותם מוזכר המלכה"ד בהקדמת־ההתנצלות שלו שבפתח־הסיפור) ומהפכים את השליטה להיותה חיוב. אם אובד־עצות — שמאחוריו עומד ברנר והפובליציסטיקה שלו המת־ריסה כלפי הסידיה של רוח־היחדות וה„אתה כחרי־תנו“ וההתהדרות בנביאים והתנפחות־שוא של נטוליי קרקע — מרגיש בעיקר־העיקרים את המהפכה שבתחום המעשה ויצירת־נכסים ארציים־ראליים (המאמר על שלשת הכרכים של מנדלי מו"ם מסתיים, בידוע, בפי סוק: „מושבי־פועלים ונהי הריבולוציה שלנו. האחת והיחידה“ [VII/267]) — באים המסדרים שלו מעמידים בעיקר־העיקרים את הרוח („המחשבה“). כלום אין אנו רשאים להניח, שלא בכדי הטעה ברנר את ידי המסדרים, אדרבא, שטעותם כוונה סמויה לה ובמקום זה ראוי להזכיר, כי ברנר הגיע לכלל־החוסים קשים עם ידידו גנסיין בשביל שהלה לא

אהבים אלה. יש לנו רשות מה שלא להאמין בריהוקו זה של ירמיה. אדרבא, מתוך דבריו עצמו מתברר שלבו היה משיאו לכך, אלא שעיכובים נפשיים עמדו לשמן לו. הרי הוא עצמו קורא אותה, "התרחקות והתביישות שהיו ההיפך הקיצוני מקרירות וטוהר" [I/19]. והוא היה חוזר ומהרהר בהרהורי עבירה. "אני, הרי בבהינתן, "שב והוטא" אני, כי כמה פעמים הורדתי דמעות שלישי — — והחלטתי החלט גמור להתרחק מן החטא — החטא בה"א הידיעה — ולא עמדתי בנסיוני — אני יודע כל זאת — ומסתיר מעצמי את הטאת-נפשי... אני יודע כל זאת — ועיני מתגנבות, מסתכר לות, תועות" [I/20]. יש לנו, איפוא, צידוק-מה להניח, כי ירמיהו גם הוא נתן את דעתו לאילו הצעירות ואולי לא נטעה, אם נרצה לעמוד על כך מי משלשתן זפתה לכך ונתעורר ביחוד על העובדה, כי אחת מהן נמסרה בהיאור מפורט: "לכו של יעקב, למשל, נהה אחרי הצעירה שבשלוש הבנות, ובלבו של עובדיה, בן הרב גופא, היתה, "סימפטיה" — כבר שכחתי אל מי... כמדומה לי... לא, גם כן אל הצעירה. זו היתה נערה בעלת-בשר, בעלת-שפתים דובדבניות, הוה נישא ופה מלא שחוק מצלצל. אך אין זה מן הענין" [I/19]. השכחה, כדרכה, לא באה בזה, אלא לקיים העלמה רצויה ונאמר, איפוא, שירמיה ענין כמזם לו להסיח את העובדה הזו בדרך השכחה, אולי מפני שיש בה כדי לדלוף את היחוסים שבינו לחברו ואפשר מטעם אחר. ואילו התיאור המפורט של הנערה וההדגשה שאין לו לתיאור זה משום קישור וחיבור למסופר ("אין זה מן הענין"), מוטב שנפרשם בהיפוכם (2), כלומר, שבשביל שירמיה עצמו נתן לבו ודעתו לאותה נערה וודאי קנא בחברו, מוטב היה לו להעלים את הדבר בפני עצמו ("שכחתי", "כמדומה לי"), ועוד נראה לנו, כי אולי מכוונים היו יחוסי החיבה של שניהם לנערה אחרת משלוש הבנות, כי אם נדייק באמירתו של ירמיה, כבר שכחתי אל מי... כמדומה לי... לא, גם כן אל הצעיר-רה", נמצא שננקודות שבין ("כמדומה לי") ובין ("לא"), היתה זו האחרת, אלא שלא הביע שמה ומלת השליפה מעידה על כך. אפשר, איפוא, שהעלמת-האחרת הזו והעמדתה כנערה חביבה על כולם — הרי גם יעקב נמשך אחריה — אין היא באה אלא לשם תנכורת ההיסח (על כל פנים נמצא אחרי שנים את זכרה של אחת בלבד מבנות השבן. כשירמיה חוזר לעירו והבריו מבקשים למשוך אותו לפעולה ציונית ולהוציא את הספרים מידי גר, אחי הנערות, נמצא כתוב: "אז מתעורר יעקב מעולם-אשרו, קופץ ומתעתד ללכת לבית דודו. בתו האמצעית של ר' צבי גלותזון, הענוגה והחד-לשת, ציונית היא במקצת וגם יודעת היא להביע מש-פטים קצרים בשפת עבר, כמו "מה טוב ומה נעים" [I/109]. ועוד כשירמיה הנרגש, עומד לירוק בפני בורסיה הוא מספר: "אנכי קמתי ממקומי. החוברת הבלתי מכורכה של הירחון נפלה מתוך ידו ועליה נת-פזרו. בתו האמצעית של ר' צבי גלותזון שחה מבלי משים להרים את העלים ואני לא שמתי לזה לב" [I/120]. אפשר, איפוא, שעובדיה לא הכשילו פיו, אלא בשל הקנאה המסותרת, שביקשה לגרום, אם גם בלא יודעים, תקלה לחברו (3).

דב שמוק

(2) שיש לנו רשות לפרש את ההדגשה הזו בהי-פוכה למדים אנו מהפירוש שברגר עצמו מפרש את מנהגו של מנדלי מו"ם לנקוט באמירה זו: "המניירה המכוונה — — לומר, "אין זה מעניני" דוקא על מה שנוגע ונוגע לו עד הנפש" [VII/230]. וכך נפרש גם מקומות דומים אחרים אצל ברגר ב"מא. עד מ" הוא אומר: "ברם, מה שראיתי מילדותי ואילך — אין זה נוגע אל הענין עכשיו" [I/237], או: "מה שפגשתי שם במיולנה ומכאן ואילך הוא, כאמור מראש, לא מעניני" [I/302].

(3) מענין שד. א. פרידמן ("משכילים", "התקו-פה" י) מוצא ב"שכול וכשלו"ן" אמרה המשתמעת לשתי פנים ורואה בכך, שהמחבר פיו הכשילו לומר דבר כמזם עמו: "עוד זמן קצר לפני הסוף האיום. כתב (ברגר) — — על יחזקאל תפל, כי "החיים הם טוב — — הענין הוא בבית-החיים ולא מעבר לבית הזה". בית החיים? הכשילתו לשונו. בדבריו לא כיון לבית-החיים, ששם הוא שוכב עתה. ה"מוריטורום" שבקרבו נתן בפיו את המבטא המהיריד הזה".